

OLiy TA'LIM XIZMATLARI BOZORINI TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Zamira Muxtarovna
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada oliy ta'lim tizimini takomillashtirishning o'rni, oliy ta'lim raqobatbardoshligini oshirishda ta'lim xizmatlari bozorining asosiy vazifalarini belgilash va ularni amalga oshirish yo'llari bayon etilgan. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalari faoliyatida ta'lim xizmatlarining o'ziga xos jihatlarini aniqlash va baholash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ta'lim xizmatlari, oliy ta'limdagi raqobat, ta'lim sifati, kadrlar tayyorlash, ta'lim xizmatlari marketingi.

ОСОБЕННОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ РЫНКА ВЫСШЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Абдуллаева Замира Мухтаровна
Самаркандского государственного
Университет имени Шарафа Рашидова

Аннотация. В данной научной статье описана роль совершенствования системы высшего образования, определены основные задачи рынка образовательных услуг в повышении конкурентоспособности высшего образования и пути их реализации. Кроме того, разработаны предложения и рекомендации по выявлению и оценке особенностей образовательных услуг в деятельности высших учебных заведений.

Ключевые слова: высшее образование, образовательные услуги, конкуренция в сфере высшего образования, качество образования, подготовка кадров, маркетинг образовательных услуг.

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE IMPROVEMENT OF THE HIGHER EDUCATIONAL SERVICES MARKET

Abdullayeva Zamira Mukhtarovna
Samarkand State University named after Sharaf Rashidov

Abstract. This scientific article describes the role of improving the higher education system, defining the main tasks of the market of educational services in increasing the competitiveness of higher education and ways of their implementation. Also, proposals and recommendations have been developed for identifying and evaluating the specific aspects of educational services in the activities of higher education institutions.

Key words: higher education, educational services, competition in higher education, quality of education, personnel training, marketing of educational services.

Kirish.

Ishchi kuchi bozoriga oliy ma'lumotli mutaxassislarni yetkazib beradigan oliy ta'lim muassasalari, shuningdek, ularning bitiruvchilari raqobatbardoshligini oshirish muammolariga qaratilgan tadqiqotlar kechiktirib bo'lmas darajada o'zining dolzarbligi bilan ajralib turadi. Mamlakat taraqqiyotini malakali mutaxassislar belgilaydi. Zamon talablariga javob beradigan, ilg'or fan - texnika, texnologiya yutuqlarini egallab olgan kadrlarni yetishtirmasdan jamiyatni yuksaltirib bo'lmaydi. 2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi O'RBQ-637-son Qonun va O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi asosida tashkil etilgan uzluksiz ta'lim tizimi, har tomonlama bilimli, intellektual salohiyati, ma'naviyati yuksak, barkamol avlodni shakllantirish mexanizmi mamlakatimizda kuchli demokratik davlat barpo etish va rivojlantirishning muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining 41-maqсадida "Nodavlat ta'lim xizmatlari ko'rsatuvchi tashkilotlarga sharoit va imkoniyatlarni kengaytirish orqali ularning ulushini 2026-yilda 8 foizga, shu jumladan 2022-yilda 3 foizga oshirish" (Farmon, 2022) ko'zda tutilgan.

Adabiyotlar sharhi.

Ma'lumki, ta'lim sohasidagi islohotlar mamlakatimizda olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarning uzviy va hal qiluvchi yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. "Oliy ta'lim – ilm-fan – ishlab chiqarish o'rtasida uzilishlar mavjud, integrasiya ta'minlanmagan. Ilmiy-tadqiqot institutlari oliy ta'limda kadrlar tayyorlash jarayoniga zarur darajada jalb etilmagan, ularda ilmiy izlanishlar iqtisodiyot sohalarining real ehtiyojlaridan kelib chiqmasdan amalga oshirilmoqda. Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarning tizimli tayyorlanmasligi oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyatining pasayishiga olib kelmoqda" (Qaror, 2017). Ma'lumki, ta'lim sohasidagi raqobatbardoshlikni oshirish masalasi tayyorlanadigan oliy ma'lumotli mutaxassislarning bilim va ko'nikmalari ularning shaxs sifatida shakllanishida hamda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda asosiy ijtimoiy-iqtisodiy omil ekanligi bilan izohlanadi. Shu sababli, tabiiyki, ko'plab ilmiy soha olimlari tomonidan ta'lim muammolarini, uning iqtisodiyot va jamiyat taraqqiyoti bilan o'zaro aloqadorligini doimiy tadqiq qilib keladilar. Jumladan, O'zbekistonda oliy ta'lim tizimining holati, rivojlanish tendensiyalari, ularni boshqarish va moliyalashtirish, marketing va menejmenti, ta'lim bozorini rivojlantirish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, oliy ta'limni rivojlantirish vazifalari (Vaxabov, Imamov, 2007), bozor munosabatlariga o'tish davrida ta'lim tizimining milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'siri (Eshboyev, 2008), ta'lim xizmatlari bozorida iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirish (Usmonova, 2011), tadbirkorlik sohasi uchun oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayyorlashda boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy omillarini takomillashtirish (Kucharov, 2006) kabi yo'nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borilgan. Maksimovning (2005) o'zgacha, qiziqarli qarashlari mavjud bo'lib, "bitiruvchining raqobatbardoshligi – bu asosiy kompetensiyalar majmuyini, muhim, qimmatli yo'nalishlarini namoyon etib, shaxsga jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishiga imkoniyat yaratib beradigan, shaxsning umumiy, ajralmas sifatleri" deb hisoblaydi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolada oliy ta'lim xizmatlar bozorini tahlil qilishda raqamli statistika, so'rovnoma va amaliy tahlil usullaridan foydalangan holda aholining turli qatlamlarida oliy ta'limga bo'lgan talab va uning qamrov darajasiga ta'siri bo'yicha tahlil - natijalar keltirilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Ta'lim tizimidagi xizmatning asosiy iste'molchisi, ya'ni bilim (ko'nikma) beruvchi (kasb o'rgatuvchi) shaxs - bu bilim (ko'nikma)ga talab qiluvchi, shuningdek ularni takror ishlab chiqarish va boshqa mehnat faoliyatida undan foydalanish uchun bilim olishni istagan, shuningdek, ishchi kuchi bozorida raqobatbardoshligini oshirishni xohlaydigan shaxs. Ushbu bozor maydonining o'ziga xos xususiyati shundaki, iste'molchi xizmatni yaratishning faol sub'yekti hisoblanadi. U iste'molchi va ta'lim jarayonining ishtirokchisi. Bularning barchasi iste'molchining roliga alohida ahamiyat beradi, u o'zining kelajakdagi ixtisosligi, o'qitish vaqti, joyi va shakli, uni moliyalashtirish manbalari, shuningdek, kelajakdagi ish joyini tanlashni aniq belgilaydi. Shuning uchun, o'quv yurti reytingini oshirish strategiyasini ishlab chiqishda talabaning (hozirgi va potensial iste'molchining) shaxsiyati diqqat markazida, turli texnologiyalar, axborot oqimlari va boshqa marketing kommunikatsiyalari bo'lishi kerak.

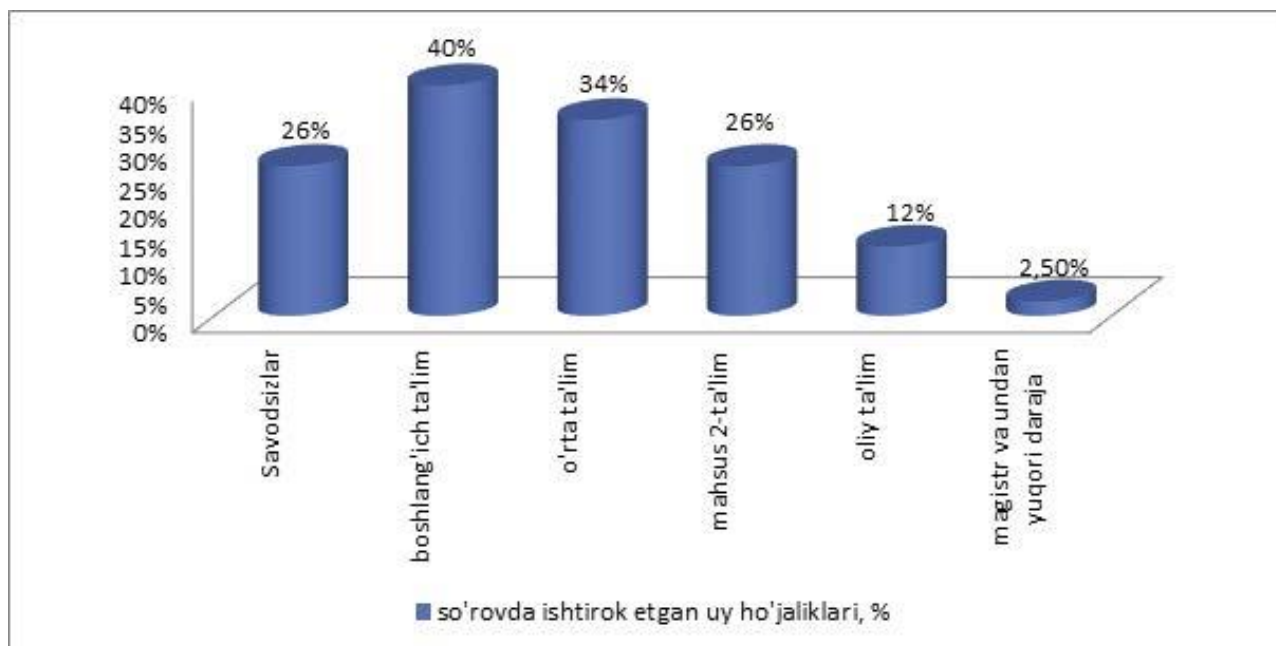
Ta'lim xizmatlarini takror ishlab chiqarishda turli tashkilot, korxonalar muhim rol o'ynaydi. Ularning ta'lim muassasalariga nisbatan vazifalari quyidagilar:

ta'lim muassasalarini ma'lum mutaxassisliklarga bo'lgan talab to'g'risida xabardor qilish;
tashqaridan ta'lim xizmatlari va ishchi kuchi sifatiga talablarni belgilash kasbiy talablar;
ta'lim sifatini baholash, xarajatlarni qoplash, ko'rsatilgan ta'lim xizmatlari uchun to'lov.

Aholining ta'lim olish imkoniyatlari o'sishi mamlakatda iqtisodiy o'sish sur'atlarining jadallashuviga olib kelsada, bizning fikrimizsha, aholi turli qatlamlarining uzluksiz ta'lim tizimi bilan qamrab olish darajasining pasayishi, to'plangan bilimlarni amaliyotga joriy etishdagi oqsoqliklar mamlakatning innovatsion taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatmasdan qolmaydi. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ta'lim tengsizlikni kamaytirishga yordam beradi. Xususan, qo'shimsha bir yil tahsil olish Djini koeffitsiyentini 1,4 punktga qisqartirish imkonini beradi. Bu o'z navbatida imtiyozli kreditlar ajratish asosida kam ta'minlangan oilalarning farzandlariga ta'lim olishlari ushuni imkoniyatlar taqdim qilish, shuningdek, mehnat bozori talablaridan kelib shiqqan katta yoshdagilar ushuni ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishni ko'zda tutadi.

Qashshoqlik, ishsizlik va ta'lim chambarchas bog'liq. Buning sababi shundaki, kambag'allik bolalarning maktabga borishlariga imkon bermaydi, ularga kelgusida zarur bo'ladigan bilim va ko'nikmalarining egallashlariga to'sqinlik qiladi. Dunyo mamlakatlari tajribasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, kambag'allik shegarasida kun keshiruvshi aksariyat insonlar boshlang'ish ta'limga ham ega emaslar. Kambag'al oilalarning bolalari ko'pincha maktabni tashlashga majbur bo'ladilar, bu esa doimiy takrorlanib turuvshi jarayon sifatida kambag'al oilalarning farzandlari yana kambag'allar safini to'ldirishiga zamin yaratadi. Sifatli boshlang'ish ta'lim butun dunyoda kambag'allikni qisqartirishning muhim omili sifatida qaraladi. Oliy ta'limning mavjudligi esa insonlarga yuqori maoshli ish topishga imkon beradi va qashshoqlik domidan shiqib olishlariga imkon beradi.

Jahon banki tomonidan 2018-yilda o'tkazilgan "O'zbekiston fuqarolariga quloq tutib" so'rovidan mikrodata asosida olingan kambag'allikning ta'lim darajasiga nisbatan o'rtasha darajasi to'g'risidagi dastlabki ma'lumotlar 1-rasmda keltirilgan.

1-rasm. Savodxonlik darajasidan kelib chiqqan holda, kambag'allar toifasiga kiritilgan uy xo'jaliklari ulushi, % da¹

Statistika shuni ko'rsatadiki, oliy ma'lumotlilarga qaraganda, boshlang'ish ma'lumotli uy xo'jaliklarida kambag'allik darajasi ustun turadi. Bu ko'rsatkish ta'lim darajasi oshgani sayin kamayishini ko'rishimiz mumkin. Kambag'allarning 93% ga yaqini o'rta umumiy va to'liqsiz ma'lumotli kishilar guruhiga kiradi. Boshlang'ish ta'limga ega bo'lgan uy xo'jaliklarining atigi 40% i kuniga jon boshiga 3,2 dollardan kam mablag' sarflaydi.

¹ www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari

Bu ko'rsatkich o'rta ma'lumotli uy xo'jaliklari ushuni 34% va ikkinshi kasb-hunar ma'lumotiga ega bo'lgan uy xo'jaliklari ushuni 26% ni tashkil etadi. Oliy ma'lumotli uy xo'jaliklarining atigi 12 foizida kunlik xarajatlar kam. Oliy ta'limga ega bo'lish ishsizlik darajasidan qat'iy nazar kambag'allik domiga tushib qolish xavfini 18 foizga kamaytiradi.

Uzoq muddatli empirik kuzatishlar natijasi bolalik davridagi ta'lim yetuklik davrida shaxs daromadlarining 1,3-3,5 %ga oshishiga sabab bo'lishini va kishik bolalarning ta'limiga qilingan 1 \$lik investitsiya jamiyat ushuni o'rtasha 8,6 \$ foyda keltirishini ko'rsatdi. Shuni inobatga olish kerakki, mamlakat darajasida aholi savodining o'sishi ushuni xos bo'lgan tendensiya hududiy darajada ham ko'zga tashlanadi.

O'zbekistonda 2030-yilgacha bo'lgan O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim tizimini rivojlantirish konsepsiyasi faoliyat ko'rsatayotgan hududlarda davlat va nodavlat oliy o'quv yurtlarini tashkil etish, sohada sog'lom raqobat muhitini yaratish asosida oliy ta'lim bilan qamrab olish darajasini bosqishma bosqish 50 foizdan oshirishni nazarda tutadi.

Xulosa va takliflar.

Ta'lim xizmatlarining o'zi ko'pincha egalari yoki ishlab chiqaruvchilari ta'lim muassasalari bo'lgan moddiy yoki moddiy mahsulotlarni uzatish bilan bog'liq xizmatlar bilan to'ldiriladi. Bular axborot, konsalting, ekspert, muhandislik xizmatlari, lizing (mashinalar, moslamalar va uskunalarni ijaraga berish, aloqa kanallari, shuningdek binolar va hududlar) Ta'lim xizmatlari (yoki mustaqil ravishda) bilan birgalikda ta'lim muassasalari xodimlari va jamoalarining intellektual mulki - ixtirolar, patentlar, tadqiqot, o'quv va amaliy ish dasturlari, boshqa innovatsion xizmatlar va mahsulotlar, shuningdek bunday xizmatlarni ishlab chiqaruvchilarning savdo belgilaridir. - ismlar, logotiplar, savdo belgilari va boshqalar. Yirik o'quv yurtlari, shuningdek, ular ishtirokida yoki ular ishtirokida tashkil etilgan tashkilotlardan, shu jumladan qo'shma korxonalaridan reklama maqsadida faol foydalanadilar.

Adabiyotlar / Jumepamyra / Literature:

Eshboyev A.X. (2008). Bozor munosabatlariga o'tish davrida ta'lim tizimining milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga ta'siri: i.f.n. dis. avtoreferati. - T.: - 25 b.

Farmon (2022). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28 yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.

Kucharov A.S. (2006). Tadbirkorlik sohasi uchun oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayyorlashda boshkarishning tashkiliy-iqtisodiy omillarini takomillashtirish: i.f.d. ...dis. avtoreferati. -T.: - 40 b.

Qaror (2017). O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-son qarori.

Usmonova R.M. (2011) Ta'lim xizmatlari bozorida iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirish (oliy ta'lim misolida): i.f.n. ...dis. avtoreferati. - T.: - 25 b.

Вахабов А., Имамов Э. (2007) Высшее образование в Центральной Азии. Задачи модернизации. -М.: -214 с.

Максимова Е.В. (2005) Развитие конкурентоспособности студента в образовательном процессе университета: автореф.дис. ...канд.пед.наук. Оренбург, 14-16 с.